

KÖSZÖNTÉS

Schwing József 90 éves

Schwing József 2022. június 17-én töltötte be 90. életévét. A Németországban élő kiváló dialektológusról egészen az utóbbi időkig a magyar nyelvésztársadalomnak kevés ismerete volt. Én magam is csak akkor hallottam róla először, amikor 2009 decemberének elején egy este felhívott (a pécsi kollégáktól megkapott telefonszámomon), és elmondta, hogy írt egy könyvet Pécs régi és mai megnevezéseiről (Pécs város nevei. Neuenfeld, 2009 — a könyvről később Szengyörgyi Rudolf írt recenziót: Névtani Értesítő 33: 299–303). Engem pedig arra kért, hogy a Pécssett megrendezendő könyvbemutatón a névkutató szakma képviselőjeként beszéljek a munkájáról. A *similis simili gaudet* érzése alapján örültem a jelentkezésének (egy újabb kolléga feltűnése a magyar onomasztikában!), annál is inkább, hogy a baranyai névkutató kollégák — akik igazán nagyszerű eredményekkel büszkélkedhetnek — ajánlása csakis jót ígérhet.

A könyv bemutatóján végül személyesen sajnós nem tudtam részt venni, de elküldtem a könyvet értékelő rövid írástomat. Ebből — mivel a dolgozatom nem jelent meg nyomtatásban — az alábbiakban két részletet idézek mint a Schwing József munkájával, munkásságával való ismerkedésem első reflexióit.

„Nem kis fába vágta a fejszéjét Schwing József, Németországban élő egyetemi magántanár, akinek azonban szülőföldje a baranyai táj, amikor arra a feladatra vállalkozott, hogy Pécs település különböző megnevezéseit etimológiai vizsgálatnak vesse alá. Ez a munka a tudós elemzőtől igen sokféle ismeretet és készséget követel meg. Először is magas szintű filológiai tájékozottságot és érzékenységet, amely az adatok megrostálásában, azonosításában, értékelésében nélkülözhetetlen. Mivel Pécs nevei az indoeurópai nyelvekből magyarázhatók, e nyelvek történetének, az indogermanisztika alapos, részletekbe menő ismerete sem nélkülözhető a munkában. Schwing József felkészültsége e téren imponálónak mutatkozik, ám ő maga gyakran még ezt is elégtelennek találta egyes kérdések megválaszolásához. Az olyan esetekben, amikor az általa feltett kérdésekre a legújabb szakirodalomban sem talált kielégítő, megnyugtató választ, nem volt rest, hogy levélben keresse meg az adott problematika legjobb szakértőit, s e

nemzetközi (német, osztrák, albán, magyar stb.) tudóskör véleményét a megfelelő helyen a rájuk való hivatkozással közli és mérlegeli. Itt kell megemlíteni, hogy a könyvhöz — amely a magyar változat mellett németül is megjelent — Jürgen Udolph professzor, a nemzetközi névkutatás egyik legjelesebb alakja írt ajánló szavakat, ami igencsak kitüntető elismerésnek számít.”

A könyvet bemutató szövegem utolsó bekezdésében pedig azt a szemléletbeli hasonlóságot emeltem ki, amelyet a mű alapján a kettőnk közelítésmódja között felfedezni véltem.

„A bevezető mondatokban arról szóltam, hogy a helynév-etimológia az a tudományterület, amelybe az itt ismertetett munka besorolható. Ezt a megállapítást azonban kissé talán módosítanom kell. A névkutatás utóbbi időszakának névnyelvtanai azt mutatják, hogy a névfejtők egyre kevésbé elégszenek meg csupán a helynevek nyelvi arculatának a tisztázásával. A mai kor névkutatója nemcsak a névben fellelhető elvont nyelvi elemekre figyel, hanem magára az elnevezés tárgyára, a nevet adó és használó emberre, társadalomra is. Több munkámban is felvettem, hogy ezt a sok szempontú, a név teljes életét végigkövető kutatási irányt vagy ha úgy tetszik: műfajt sokkal inkább névrekonstrúciónak lehetne nevezni. Pécs neveinek Schwing Józseftől való magyarázata e névrekonstrúciós eljárásnak, ennek elveinek és módszereinek mintaszerűen szép példája.”

A későbbiekben aztán — egymást mind jobban megismervén — mindkettőnk számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a szakmai érdeklődés hasonlósága a tudományhoz, a világhoz való viszonyulásunknak a közelségén alapul. Hosszú telefonbeszélgetéseink, majd később ritka találkozásaink álltak ezeknek a tapasztalatainknak a háttérben, s kapcsolatunk — a távolság ellenére is talán mondhatom — idővel meghitt barátsággá alakult. A közös célokért dolgozó kollégák barátságává.

A könyvbemutatót követően aztán a karácsony előtti napokban ismét felhívott Schwing József megköszönve a könyve méltatásaképpen írott soraimat, és — rendkívüli szerénységgel — segítséget ajánlott számunkra. Elmondta, hogy három dél-dunántúli megyének, Baranyának, Tolnának és Somogynak a földrajzi neveit tartalmazó vaskos köteteket digitalizáltatta, és ezt az anyagot nagy örömmel bocsátaná rendelkezésünkre, ha ennek mi, debreceni nyelvészek a hasznát vennénk. (Később derült csak ki, hogy a munkát saját költségén végeztette el: a könyvek begépelése Kínában történt, mivel ott kedvezőbb feltételek mellett vállalták, és nagyon pontosan végezték el a feladatot!)

Úgy vélem, akkor maga Schwing József professzor úr sem gondolta, hogy nagyvonalú gesztusa milyen hatást gyakorol majd a magyar helynévkutatás egészére. E tudományterület művelőinek ez idő tájt ugyanis határozott elképzelései voltak arra vonatkozóan, hogy a helynevek nagy számú állományát digitális eszközökkel tegyék hozzáférhetővé, kutathatóvá. A kísérletek azonban inkább

a korai történeti helynevek körében zajlottak, mivel az újabb források hatalmas mennyiségű névanyagának adatbázisokba rendezésére nemigen látszottak elérhető pénzügyi források.

Ebben a helyzetben érte tehát a magyar helynévkutatást Schwing József felajánlása, aki — látva az itteni anyagi és szakmai nehézségeket is — nemcsak halat ajándékozott, hanem hálót is adott a további munkához. Az akkoriban formálódó és létszámában is egyre gyarapodó debreceni helynévkutató műhely informatikai eszközök (asztali számítógépek, monitorok, nyomtatók stb.) százaival látta el németországi cégek felajánlásainak eredményeképpen. Ugyancsak németországi pályázati támogatások révén informatikai segítséget is nyújtott ot-tani informatikus szakember alkalmazásával egy korszerű térinformatikai adatbázis létrehozásához. A közös munka eredményeképpen jött létre a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékén a Magyar Digitális Helynévtár (<https://mdh.unideb.hu/>). Ezzel pedig elindult — immár hazai pályázati támogatásokat is élvezve — egy széleskörű digitalizációs folyamat, amely megnyitotta az utat a 21. század elejére kifulladásig magyarországi és határon túli helynévgyűjtő munka felélesztése felé is. Ez pedig egyenesen vezetett el oda, hogy 2022 januárjában a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával újtára indulhatott a Magyar Nemzeti Helynévtár Program, amely a teljes magyar nyelvterület élő és történeti helyneveinek összegyűjtését, dokumentálását és feldolgozását tűzte ki célul (<https://mnhp.unideb.hu/>).

En magam, aki e folyamatnak minden részletét közlő, alaposan ismerem, felelősséggel jelenthetem ki, hogy a fenti történések menetében Schwing József 2009 decemberében tett nagylelkű felajánlásának meghatározó szerepe volt. Támogatása olyan lökést adott a debreceni helynévkutatásnak, amely nagyban elősegítette e tudományterület működési feltételeinek a javulását, és ezzel nagyban hozzájárult a gyors ütemű fejlődéséhez. Már önmagában csak ezért is hála és köszönet illetné őt, de sok más érdeme is van, aminek alapján a 90. születésnapján köszönhetjük őt.

Schwing József pályája jómódú palotabozsoki paraszti-polgári családból indult. A szülőföld szeretete egész pályáját végigkísérte: a fent idézett Pécs város nevei című könyv ajánlása is kifejezi ezt: *Szülőhazámnak*. A család Budapestre költözését követően 1953-ban az ELTE magyar–francia szakos hallgatója lett, ahol olyan kiváló tanárai voltak, mint Bárczi Géza, B. Lőrinczy Éva, Berrár Jolán, illetve Eckhardt Sándor, Győry János, Gyergyai Albert és Herman József. 1956-ban elhagyta az országot, és Németországban telepedett le. Többfelé dolgozott, vállalkozást is indított és működtetett sikeresen. Emellett azonban tanulmányait is folytatta: Heidelbergben Peter Polenz professzornál hallgatott germanisztikát, majd Saarbrückenben doktorált a nemzetközi hírű fonetikus-fonológus, Max Mangold vezetésével. Értekezését szülőfaluja német nyelvjárásának tárgyában

készítette el: *Grammatik der deutschen Mundart von Palotabozsok* (Hamburg, Buske, 1993). Legjelentősebb munkájának, a pfalzi tájszótárnak az elkészítésében a Mainzi Akadémia tudományos munkatársaként vett részt. Elnyerte a Mannheimeri Egyetem magántanári címét is.

A magyarországi németiség történetét dialektológusként kutatva feltárta a Kárpát-medencébe jórészt a 18. században érkező németek nyelvterületi kapcsolatait. Legjelentősebb műve ezen a téren a dél-dunántúli német nyelvjárási helyneveket vizsgálja: *Die deutschen mundartlichen Ortsnamen Südtransdanubiens* (Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2011 — a könyvről Gerstner Károly írt ismertetést: *Névtani Értesítő* 34: 257–260; nemzetközi fórumon: *Namenkundliche Informationen Onomastikblog* 24.07.2015). Tevékenységét a magyarországi német népcsoport érdekében végzett munkája elismeréseképpen 2015-ben Nicolaus Lenau Kulturális Díjjal ismerték el.

Schwing Józsefnek — ő maga is így tartja ezt — két hazát és két anyanyelvet adott a sors. Mindkettőt híven szolgálja mind a tudományos munkában, mind pedig a személyes életben. Ennek folytatásához kívánunk neki jó egészséget és töretlen munkakedvet.

HOFFMANN ISTVÁN